

**ЗНАЧАЈАН ДОПРИНОС МАЂАРСКО–СРПСКИМ КОНТРАСТИВНИМ
ИСТРАЖИВАЊИМА**

ЕДИТА АНДРИЋ, *СТУДИЈЕ О НАЗИВИМА БОЈА У МАЂАРСКОМ И
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

(TANULMÁNYOK A MAGYAR ÉS SZERB SZÍNNEVEKRŐL)

Нови Сад: Филозофски факултет, 2020, 522 стр.

Пред читаоцима је још једна у низу монографија из пера проф. др Едите Андрић посвећена контрастивним истраживањима мађарског и српског језика. Монографија је настала у оквиру пројекта *Језици и културе у времену и простору*.

Како обично чини у својим истраживањима, и овога пута полазни језик јесте мађарски језик, док је предмет истраживања феномен боја. Човек има потребу да опише свет који га окружује, а „једна од најочљивијих карактеристика које се примају чулом вида јесу боје” (Андрић 2020: 497), отуда су оне веома важан фактор у човековој перцепцији света. Како и сама ауторка наводи, монографија *Студија о називима боја у мађарском и српском језику* резултат је њеног деценијског интересовања за ову тему.

Оно што већ на први поглед издваја ову студију јесте њен двојезичан карактер, те читаоци могу да се упознају са овим истраживањем независно од тога да ли се служе српским или мађарским језиком, а не сумњамо да ће занимљива бити и онима који се служе обама језицима. Поједина поглавља у књизи дата су у целости на оба језика, мађарском и српском, док су нека представљена на једном, односно другом језику.

Феноменом боја баве се многе науке – природне, друштвене, хуманистичке, као и различите уметности. Стога, студије ове врсте могу бити основа за даља компаративна или контрастивна истраживања, али и за интердисциплинарна. У највећој мери ово је једно лингвистичко истраживање осветљено са различитих аспеката, односно из угла различитих лингвистичких дисциплина као што су историја језика, морфологија, дериватологија, семантика, фразеологија, лексикологија, лексикографија и друге, у мањој мери заступљене.

Књига се састоји из четири целине: *Уводно поглавље / Bevezető fejezet, Ахроматске боје / Semleges színek, Хроматске боје / Tarka színek* и *Специфична употреба назива за боје / Sajátos színnévhasználat.*

У *Уводном поглављу*, између осталог, даје се и преглед литературе најпознатијих аутора који су се бавили овом темом у свету, као и њихови ставови у начелу. Затим, ауторка пише о инхерентним карактеристикама боја према којима се оне могу сврстати у различите групе (засићене, јарке, бледе, пастелне; монохроматске, полихроматске, ахроматске; примарне, секундарне, терцијалне; топле, хладне), потом о нијансама и о асоцијативним деловањима при именовању боја. Код потоњег ауторка се осврће на једну од разлика међу двама језицима: наиме, док се у мађарском на морфолошком нивоу најчешће јављају сложенице, како и одговара његовој аглутинативној природи, дотле се у српском језику често јављају потешкоће при преводу (нарочито нијанси), те преводне еквиваленте понекад чине наизглед усиљене и рогобатне описне конструкције.

При именовању боја у оба језика може се уочити и извесна сличност. Док су називи за основне боје пореклом још из прајезика и махом су просте лексеме, називи за нијансе су претежно изведене речи или сложенице „мотивисане према неком конкретном објекту, појави из непосредног окружења говорника” (Андрић 2020: 53).

Говорећи о симболици боја, ауторка констатује да боје одражавају друштвене, верске и идеолошке промене и као таквима им је током историје приписивана различита симболика. О симболици боја опширније говори у оквиру сваког чланка понаособ, за конкретну боју.

Називи за основне боје одликују се израженом способношћу деривације, те се у монографији ауторка осврнула и на тај аспект, а како се називи боја у процесу комуникације никада не користе самостално (а и изузетно су фреквентни) они често стварају устаљене спојеве речи као што су колокације и фразеологизми, отуда су и фразеолошки обрти и колокације у којима учествују ове лексеме предмет истраживања.

У оквиру поглавља *Ахроматске боје*, којима припадају бела, црна и сива, свака понаособ осветљена је с различитих аспеката, те се тако упознајемо са симболиком боја у различитим културама и језицима, са њиховим нијансама, потом са њиховом интерпретацијом у асоцијативним речницима српског и мађарског језика, те са фразеолошким јединицама које као конституент садрже једну од три ахроматске боје. Даље, ауторка нас веома детаљно упознаје са дериватолошким потенцијалом лексема које у

основи садрже ахроматске боје. Деривати су класификовани према творбеним моделима, а анализирани су и суфикси којима су деривирани, у оба језика.

Хроматске боје чине најобимније поглавље у књизи, што одговара њиховој бројности у односу на ахроматске, које многи чак и не сматрају бојама, а о чему ауторка такође говори. Анализирано је укупно девет боја – црвена, плава, зелена, жута, смеђа, пурпурна, љубичаста, ружичаста и наранџаста. Уз тек минималне разлике, свака боја је обрађена на исти начин, са више аспеката, у зависности од својих специфичности: значење, симболика, нијансе боје, асоцијативни називи, вербалне асоцијације, фразеолошке јединице, деривација и колокације. Такође, на крају сваког одељка о одређеној боји дат је табеларни преглед нијанси боје са наведеним кодом боје и преводним еквивалентом на енглески и српски језик.

У оквиру овог поглавља прво се обрађује црвена боја, с посебним освртом на специфичност у мађарском језику, у којем имамо две лексема које означавају ову боју – *piros* и *vörös*. Значај и употреба ових лексема мењали су се кроз историју, те је у једном периоду превладавала једна, односно друга. Након историјског прегледа кретања ових лексема и детаљне анализе, ауторка констатује да из савремене перспективе лексема *vörös* губи равноправност у борби с лексемом *piros*. Иако имамо два конкурентна назива за црвену боју, они, заправо, нису увек међусобно заменљиви, штавише, домени употребе су им разграничени, о чему такође сазнајемо доста детаљно у студији.

Црвена боја у мађарском језику разликује преко стотину назива за нијансе. Називи за нијансе најчешће се изражавају такозваним асоцијативним називима за боје. Како ауторка објашњава, памћење нијанси боја углавном представља потешкоћу за човека, те су тако почеле да настају конструкције (сложенице или атрибутивне синтагме) од којих је први члан предмет или појам специфичне нијансе, док је други члан сама боја. На тај начин, сви асоцијативни називи за нијансе боја могу се класификовати у различите категорије као што су: жива бића, особине, занимања; делови тела; животиње; цвеће; воће, плодови; биљке; храна или пиће; драго камење; остало камење и метали; природне, оптичке појаве; одећа, текстил и апстрактна бића и појаве.

Асоцијативним називима за боје може се добити доста јасна слика о односу коју неки језик, народ или култура заузимају о тој боји. Тако, уколико је први члан конструкције назив за цвеће, драги камен или племенити метал, то указује на позитиван став друштва према боји.

За разлику од црвене боје, која се у мађарском језику означава двома лексемама, а у српском једном, код именована плаве боје, која је следећа предмет анализе, у српском језику налазимо три лексема којима се она

исказује (*плав, модар* и *тегет*¹), наспрам којих стоји свега један еквивалент у мађарском, *kék*. У овој студији као нарочито интересантан издваја се део о симболичком значењу плаве боје у којем ауторка говори о њеном путу од најомраженије боје (чак у тој мери да неки језици ни немају називе за плаву боју), па до „данашњег статуса најомиљеније боје западних култура” (Андрић 2020: 259). Ипак, и данас је веома различита употреба плаве боје по доменима у зависности да ли је реч о западној или источној култури, развијеним или мање развијеним деловима света, с тим да данас она махом има позитивну конотацију као што је оздрављење, мир, младост, снага, оданост, интелигенција, моћ, интегритет, правда, префињеност, дубина и друго.

Иако су и лексема *kék*, и лексема *плав* послужиле као основе за даљу деривацију, у мађарском језику има знатно више деривата и сложеница него што је то случај у српском језику. Такође, важно је указати на разлику која се тиче изведеница и сложеница у којима је лексема *плав*² употребљена у значењу ’светложут’ у примерима *плавокос, плавобрад, плавуша, плавушан* и сл. Јер у мађарском језику лексема *kék* не индукује ово значење.

Фразеолошки обрти са саставницом *zöld*, односно *зелен*, која је следећа анализирана хроматска боја, могу имати позитивно и негативно значење. Позитивну конотацију налазимо у примерима у којима фразеологизми са овим саставницама означавају наду, нови почетак, крај неповољног раздобља (исп. нпр. *доћи до зелене гране / zöld ágra vergődik*, затим *решавати/већати за зеленим столом / zöldasztal mellett dönt/határoz*). *Зелено светло* у односу на *црвено светло* симболизује допуштање, сагласност за остваривање чега.

Негативну конотацију налазимо у примерима са значењем зависти (*комишијска башта је увек зеленија / a szomszéd kertje mindig zöldebb*), болести (*бити зелен у лицу; лепо зелен / szép zöld*).

О овим, али и многим другим примерима и занимљивим алузијама из историје и културе упознаје нас ауторка у оквиру овог дела поглавља о

¹ Помиње се и четврта лексема, *сињи*, која датира још из прасловенског, али је она у савременом српском језику маргинализована, барем у значењу плаве боје. Позивајући се на Милку Ивић (Ивић 1995), ауторка објашњава да је разлог то што је реч *сињи* веома давно постала одредба која појаве одређује као злосутне, злосрећне, те су говорници створили одбојност према њој.

² Ова лексема потиче из прасловенског и означавала је најпре отворене, бледе боје, због чега и данас имамо, али данас секундарно, значење *плаве* као *светложуте* боје (Андрић 2020: 257).

хроматским бојама. У књизи, сасвим сигурно, има довољно материјала за креирање засебног чланка који би се могао насловити: *Занимљивости о бојама* или *Приче из историје о бојама*.

Четврто, уједно и последње, поглавље у књизи под називом *Специфична употреба назива за боје* састоји се од два рада: „Људске боје” у мађарском и српском језику и *Називи за боје коња у мађарском и српском језику*.

Под *људским бојама* се у раду подразумевају „оне нијансе које се користе као атрибути за колористичко дочаравање човека као таквог, које могу бити својствене људском организму: кожи, коси и очима” (Андрић 2020: 479). Осим основних боја за изражавање боје пути, ауторка наводи и асоцијативне сложенице на основу којих можемо да закључимо да ли одређена сложеница има позитивну или негативну конотацију. Интересантно је да осим основних, тј. природних боја за означавање тена, данас, услед савремених трендова, имамо појаву препланулости као позитивне карактеристике, те отуда у оба језика имамо лексеме које означавају такву врсту тамног тена коју, наравно, треба одвојити од оног природног. Тако се у мађарском језику за ову појаву користи *barna* (*смеђа*), а у српском *поцрнела*, *препланула*. Дакле, различито се доживљава интензитет боје такве пути.

На основу критеријума боје косе, људе можемо разврстати у четири категорије: плави, смеђи, црни и риђи. Ауторка даје детаљан преглед лексема на оба језика које се користе за именовање ових боја, односно нијанси косе. Када говоримо о светлој коси, у српском језику је у употреби *плава* у значењу *светложута*, док се у мађарском језику не користи лексема *kék* која јој је еквивалентна јер она и не поседује ово значење, већ друга лексема, *szőke*, која у мађарском означава само космати део тела, косу или браду, док се предметима овај придев не придружује. Исто тако, у српском језику лексема *смеђ* служи да значи боју својствену људском бићу, док се за предмете обично употребљава *браон*. У мађарском оваква дихотомија не постоји. *Риђа* боја резервисана је за квалификовање живих бића, док се у мађарском језику у овом значењу користи искључиво једна од две лексеме којима се означава црвена боја – *vörös*. Као обележје свих раса наводи се *седа* коса и ово је „стриктно људски колористички назив, не примењује се на предмете” (Андрић 2020: 488).

Када говоримо о боји очију, специфичност мађарског језика у односу на српски огледа се у боји очију која се може приписати само мушкарцима – *acélkék* (челичноплава) и *acélszürke* (челичносива). Ауторка наводи и примере који се углавном користе са називе очију код жена или деце.

У формалном смислу, називи за колористичко одређивање људи у мађарском постиже се простим речима и сложеницама, док се у српском језику као преводни еквиваленти јављају углавном атрибутске синтагме или поредбене конструкције, и ретко полусложенице.

Називи за боје коња у мађарском и српском језику успостављене су на сличан начин. У српском језику заступљеније су боје које су својствене само коњима (дорат, алат, кулаш, чилаш), док су у мађарском заступљенији асоцијативни називи који су уско повезани са именовањем боја и нијанси уопште, о чему сведочи читава монографија. За називе коња у оба језика користе се и опште боје, али не у својој уобичајеној употреби, тј. она се не односи на основну боју на коју бисмо прво помислили када чујемо њен назив, већ на утисак који изглед коња оставља на посматрача (Андрић 2020: 509). Овој проблематици ауторка посвећује читав одељак у раду.

Како је број коња на овим просторима значајно смањен у односу на историју, а и даље се рапидно смањује, тако је и лексика која се односи на коње, а под тиме мислим и на називе за боје коња, мање у употреби. Са сигурношћу се може рећи да је ауторка радом, о називима за боје коња у мађарском и српском језику допринела својеврсном конзервирању ове лексике, односно чувању исте од заборављавања.

Пред нама је једно опсежно штиво о бојама, са мноштвом корисних информација, занимљивости, прегледно и једноставно за употребу. Поред јасних и прецизних објашњења појава и појмова који се јављају и илустративних примера, студија такође обилује фотографијама и илустрацијама појава где год је то било могуће и потребно. Тако би, рецимо, неке које свет коња није близак мноштво назива за боје коња, које не подразумевају оне основне, општепознате, било потпуно апстрактно. Међутим, сликама у боји представника одређених врста коња ауторка је максимално приближила и дочарала читаоцу појмове који су предмет анализе.

Иако се у књизи одговара на многа питања, нека од њих ауторка не осветљава до краја, али указује на њих, проблематизује их, те даје идеје и оставља простора за нека потоња истраживања на ову тему. Читајући ове студије, стиче се утисак да су боје непресушна тема, а можда и јесте тако, ако узмемо у обзир које све науке и дисциплине се њоме баве. За оне који би евентуално желели да се баве овом темом, ова књига, осим што својим садржајем сама по себи може послужити као полазна тачка за ново истраживање, нуди опсежан списак литературе и речника.

Монографије овакве врсте, од којих су многе дело управо професорке Андрић, имају неоспорну вредност, нарочито јер окосницу изучавања чине

два језика који вековима коегзистирају на просторима Панонске низије. Иако су у питању два типолошки и генеалошки различита језика, њихов суживот оставља трага на свим језичким нивоима, те се сличности често могу објаснити као последица језика у контакту, док разлике представљају културне и језичке специфичности које се негују упркос миленијумском суседству.

Снежана Хасанагић Ђорђин

